

Tetiana Monolatii

**YOZEPH ROT AS JOURNALIST AND AUTHOR
OF REPORTS *POLNISCH-RUSSISCHER KRIEG***

Vasyl' Stefanyk Precarpathian National University, Ukraine

Тетяна Монолатій

**ЙОЗЕФ РОТ ЯК ЖУРНАЛІСТ
І АВТОР РЕПОРТАЖІВ *POLNISCH-RUSSISCHER KRIEG***

Abstract: In the article there is researched issue of journalist activity of Yozeph Rot – classic of Austrian literature of 20th century. There is analyzed a series of reports about Polish- Soviet War that were published in 1920. In spite of antipathy to the Polish army and sympathy for the Red Army, the reports of *Polnisch-russischer Krieg* show ability of observing of 24 years old journalist, his ability to political analysis of actual events. Apparent sovietophilism and imposing polonophobia in journalism topics of Yozeph Rot explain his impressions about massacre of Jews in 1918 and 1920.

Keywords: report, Yozeph Rot, Polish-Soviet War, Poland, Soviet Russia, Austria, Weimar Germany

За останні роки українське літературознавство поповнилося низкою досліджень, присвячених вивченню біографії та рецепції художніх творів клясика австрійської літератури ХХ ст. Йозефа Рота (1894 – 1939)¹. А той факт, що його ім'я найчастіше пов'язують із широкими художніми полотнами *Марш Радецького* (1932) і *Йов* (1930), зовсім не применшує того, що уродженець галицько-волинського пограниччя був одним із чільних газетярів і публіцистів свого часу.

Журналістські тексти Й. Рота цілком упевнено заповнили перші три томи сучасного шеститомного зі-

¹ Детально про це: [28, 7-10], [29, 638], [30, 5-6].

брання його творів (Кельн, 2009). І не дивно, адже багато його сучасників знали його як «журналіста, котрий у половині 1920 років почав також успішно писати історичні романи» [24, 1109]. Коли після Другої світової війни Й. Рота, після короткого забуття, знову «відкрили» для себе читачі, літературознавці та критики, його називали «майстром імпресіоністичної розповіді» або «літописцем загиблої монархії», лише згодом дослідники повернулися до усвідомлення того, про що говорив двоюрідний брат Й. Рота Ф. Грубель: «Журналістика давала йому засоби до існування (“bread and butter”)» [24, 1109].

Незважаючи на літературну кар'єру Й. Рота та його роботу над прозовими творами, він залишався журналістом і есеїстом, хоча кількість його дописів значно зменшилася. Його публіцистична діяльність помітно зросла в 1933 році, коли письменник емігрував до Парижа у лютому 1933-го, і аж до своєї смерті у 1939 році він співпрацював з французькими, австрійськими і німецькими часописами, зокрема "Pariser Tageblatt", "Pariser Zeitung", "Das Neue Tage-Buch", "Die Sammlung", "Christlicher Ständestaat" і "Österreichische Post".

Тільки у 1989 р. у виданні публіцистики Й. Рота, здійсненому К. Вестерманном у трьох томах під збірною назвою *Журналістські твори*, уперше було опубліковано у книжковому форматі, крім усього іншого, і цикл репортажів *Польсько-російська війна*, які з'явилися упродовж 26 липня – 5 серпня 1920 р. в газеті "Neue Berliner Zeitung".

Зауважмо, що вивченням окремих аспектів журналістської діяльності Й. Рота займалися деякі автори, зокрема німецька літературознавиця І. Плянк, яка першою опрацювала журналістські тексти Й. Рота 1967 р., досліджуючи теми, стиль і структуру його фейлетонів у формі своєї дисертаційного дослідження [14]. Пізніше ще одна німецька дослідниця І. Зюльтемайер студіювала нововіднайдені ранні журналістські роботи Й. Рота, обмежившись у своєму дослідженні його текстами для таких видань, як-от "Österreichs Illustrierte Zeitung", "Prager Tagblatt", "Der Neue Tag", "Vorwärts", а також "Frankfurter Zeitung" [22]. Цінні вказівки до опрацювання його журналістської ді-

яльності можна знайти у праці німецького дослідника К. Вестерманна *Йозеф Рот, журналіст. Кар'єра 1915 – 1939 років* [23], у якій науковець не обмежується конкретним періодом творчості, а забезпечує огляд всієї журналістської діяльності Й. Рота. Дисертація Х.-Ф. Цзяо зосереджена виключно на т. зв. берлінських текстах 1920-х років, він розглядає їх за тематичними аспектам і узагальнює в своїй роботі дописи Й. Рота про Берлін – висловлювання про індустрію розваг і споживання, а також про технічний прогрес у мегаполісі [5].

У тому ж 1994 році з'явилася монографія німецької вченої І. Віртц, в якій відправною точкою дослідження журналістських текстів стало зосередження на історичній реальності двох циклів фейлетонів 1920-х років: збірка *Віденські симптоми*, яка публікувалася у віденській газеті "Der Neue Tag" (1919 – 1920), а також цикл *Берлінська ілюстрована книжка*, який був надрукований в журналі "Der Drachen" (1924). Дослідниця розглянула фейлетони в їх історичному контексті, порівнюючи ці журналістські тексти з пізнім романом Й. Рота *Історія 1002-ї ночі* (1937) і дослідила типи текстів щодо їх достовірності чи фікціоналізації у Ротовій творчості [26].

З-поміж ненімецькомовного дослідницького ареалу творчості цього письменника згадаємо праці польських дослідників І. Бартошевської, які стосуються дописів Й. Рота про Польщу [2], а також С. Кашинського про репортажі з польсько-більшевицької війни [8]. Детальніше про сприйняття Й. Ротом Польщі та поляків писала знана дослідниця рецепції творчості письменника у польсько-

му літературознавстві М. Кланьска, досліджуючи, яким чином ставлення письменника до післявоєнної Польщі та Австрії впливало на його творчість [9]. Тут також слід згадати про дослідження І. Бартошевської та К. Кучинського, пов'язані із рецепцією творчості Й. Рота у Польщі [3], а також К. Ліпінського – про проблеми перекладу творів мистця польською мовою [10].

Про польські мотиви у творчості Й. Рота написано вже багато, насамперед про дружбу з ще одним уродженцем Галичини, відомим польським письменником і перекладачем Юзефом Віттліном (1896 – 1976) – щодо польських образів і місць у його книжках. Детальніший аналіз, проте, дозволяє визначити, що ті польські посилання мають загалом другорядне значення, можна навіть сказати – периферійне [10, 427]. Як виснує К. Ліпінський, «польським» автором Й. Рот є в тому сенсі, що його твори нерозривно пов'язані з цією частиною Європи [10, 442].

Залишмо дискусії про «польськість», «австрійськість», «німецькість» чи, зрештою, «українськість» доробку видатного письменника національним літературознавчим наративам, які цим уміло спекулюють, однак спробуємо з'ясувати причини і особливості власне репортажного стилю Й. Рота, що зродився наприкінці падіння Габсбурзької монархії.

Коли Йозеф Рот повернувся до Відня після закінчення Великої війни в грудні 1918 р., місто здавалося радикально зміненим, хоч і не надто постраждало у війні, проте як у матеріальному, так і в духовому пляні воно значно відрізнялося від довоєнної столиці. Про ці гіркі обставини жит-

тя у столиці вже колишньої метрополії сучасний Ротовий біограф, німецький дослідник Д. Бронзен пише: «Його душа також здавалася заплутаною і хворою після довгих років війни та хірургічного втручання, яке відрізало її територіяльні кінцівки. [...] Газети майже постійно публікували тривожні повідомлення про страйки, швидку інфляцію і дефіцит вугілля та продовольства» [4, 193]. У цей час Й. Рот почав свою діяльність, яка пізніше стала блискучою журналістською кар'єрою, а в 1927 році його гонорари у “Frankfurter Zeitung” щомісяця складали 1 тис. марок, тоді як газета коштувала від 10 до 20 пфенігів [25, 1028].

3 квітня 1919 року Й. Рот працював у газеті “Der Neue Tag” аж до її закриття через рік [4, 192], зображуючи подробиці повсякденного життя і не заглиблюючись у проблеми державної політики [24, 1111], детально описував повоєнний Відень, чорний ринок, дефіцит їжі та долі тих, хто повернувся з війни інвалідом, безробітних та бездомних. Німецький германіст У. Швайкерт вважає, що ці ранні статті є значною мірою неполітичними, хоча позиція Й. Рота, який зосереджувався на турботах і проблемах маленьких людей, є «орієнтованою на соціальну критику» [19, 43].

Після того, як “Der Neue Tag” припинив виходити, Й. Рот шукає собі нового роботодавця в Берліні, який, як політична, економічна і культурна метрополія, став сприятливим місцем для інтенсивного видання газет. Дослідники історії журналістики стверджують про приблизну цифру в 147 назв, враховуючи щоденні і ті, які виходили п'ять разів на тиждень, міські, окружні газети, а також тиж-

невики [6, 60], тому багатьох віденських журналістів Берлін зацікавив як потенційне місце праці.

У червні 1920 р. Рот переїхав до Берліна [12, 58] і став місцевим кореспондентом у “Neuen Berliner Zeitung – 12 Uhr Blatt”, яка була заснована 1919 р. Позаяк із самого початку він користувався довірою серед керівництва і колег, він міг сам вибирати теми для наступних репортажів. Одночасно Й. Рот працював для часопису “Berliner Börsen-Courier”, яка вже мала «зірковий» склад (Г. Ієрінґ, Л. Маркузе, А. Керр) як у політичній частині, так і у фейлетонній, тому молодий репортер висвітлював швидше дрібні події локального значення.

Статті Й. Рота для “Berliner Börsen-Courier” є менш політичними, висновує німецький науковець У. Швейкерт [19, 47], проте у цьому твердженні можна засумніватися. Насамперед слід зазначити, що безпосередні політичні заяви були незвичним явищем для фейлетонів, оскільки фейлетон як рубрика «під лінією», міг містити аполітичні книжкові рецензії, театральні огляди та романи із продовженням. По-друге, із часом почали з'являтися не партійно-політично забарвлені, проте політично позначені фейлетони, есеї або обговорення, типові для творчості Й. Рота.

Після закінчення Великої війни у фейлетонних рубриках спостерігалося чимале зацікавлення політичними темами. Відтак статті розумілися як «політичні», не лише тоді, коли вони прямо вказували на події у політичній сфері, але також і тоді, коли вони більш або менш неявно відносилися до соціальної реальності, як Й. Рот неодноразово й робив

у своїх дописах (фейлетони, огляди). Окрім того, він писав для партійної газети соціал-демократів “Vorwärts” і працював на сатиричний журнал “Lachen links – Das Republikanische Witzblatt”. У свої перші роки в Берліні Й. Рот створює собі ім'я, а вже від 1923 року постійно пише для редакції “Frankfurter Zeitung” – найавторитетнішої газети Ваймарської республіки.

Після переїзду в Берлін він продовжував писати статті про долі маленьких людей, даючи сучасному читачеві уявлення про невизначеність і бідність повоєнного життя у Німеччині та Австрії [24, 1112]. Як твердить ще один німецький біограф письменника В. Мюллер-Функ: «Говорити про Й. Рота – це віддавати належне есеїстові, стильному хроністові із несподіваними ідеями та анекдотами, в якому суб'єктивні прояви, пристрасть до, здавалося б, другорядних речей, впевнені, часом пророчі судження і риторична агресивність щасливо доповнюють одне одного» [11, 82]. А оскільки репортажі та фейлетони займають важливе місце у творчості Й. Рота, наскільки їх можна розглядати як газетну кореспонденцію, а наскільки як літературні тексти (фікціоналізовані або навіть фіктивні повідомлення), досі є дискусійним [7, 288].

Заледве через місяць після того, як письменник почав працювати в “Neue Berliner Zeitung”, завдяки його сильній позиції у редакції, газета відрядила його як спеціального кореспондента в район бойових дій на дієвому німецько-польському кордоні. Коли у ж липні 1920 р. біля кордону знову починаються воєнні дії між відродженою і зміцнілою Дру-

гою Річчю Посполитою та новоствореною Советською Росією, редакція відсилає молодого репортера Йозефа Рота, людину з Галичини і, ймовірно, колишнього учасника війни 1914 – 1918 років, який тільки місяць працює в газеті, спеціальним кореспондентом у район бойових дій.

Як журналіст Й. Рот мусив повідомляти про польсько-російську війну, а тому за два тижні він публікує десять статей, пропонуючи своїм читачам менше інформації з місця подій і про військові дії, а більше описує людей (солдатів, казаків, євреїв), які стали злочинцями та жертвами цієї війни. Як зауважує Ротів біограф В. фон Штернбург, симпатію автора дописів до російської сторони при цьому складно не помітити [20, 249-250], адже журналіст «намагався в серії дописів фактично повідомляти про ситуацію в районі кризи та нову Красну армію. Тож згодом в упорядників і редакторів шеститомника текстів Й. Рота склалося враження, нібито інтерв'ю та репортажі сприяли тому, щоб російські солдати та офіцери не сприймалися як монстри» [24, 1115]: «Іноді росіяни не беруть полонених і дають втекти невеликим групам. [...] Росіяни, без сумніву, завдячують своєю перемогою своїй чудовій кавалерії» [17, 303].

Оскільки для міжособистісного чи міжкультурного спілкування важливе значення мають взаємні уявлення його учасників одне про одного – як пізнання себе через власне Я та через сприйняття себе іншими, сприйняття Іншого як чужинця чи сусіда, ворога чи партнера², літературні етнообрази, створені Й. Ротом конструюють не лише індивідуаль-

² Детально про це: [27, 174-175, 310-311].

ні риси, а й етнічну ідентичність зображуваних персонажів, краєвидів чи історичної минувшини, подаючи певні їх ознаки, як «типові» для певного хронотопу. Тому-то у творах письменника знаходимо цілу галерею образів Іншого – гетерообрази, які за семантикою можна поділити на образи позитивно та негативно забарвлені. Можна припустити, що вони хиталися між полюсами «свого» та «чужого», мали однозначно негативне чи позитивне забарвлення не лише внаслідок риторичної природи Ротового літературного тексту, а й багатозначності створених ним образів. Останні не лише фіксували, а й формували історію міжетнічного спілкування та взаємопізнання, вписану у літературну іконографію.

Наперекір очікуваній упередженості читачів Йозеф Рот намагається представити Красну армію як регулярні, добре озброєні, дисципліновані солдатські загони, інтелектуальний рівень яких не змінився з царських часів, зате моральний, нібито, значно зріс: «Російський офіцер справляє враження освіченої людини, він розмовляє російською, польською, французькою і досить добре німецькою» [17, 308], «кавалерія большевиків дуже добра [...] панує військова дисципліна [...] росіяни оплачують все реквізоване советськими банкнотами і добре ставляться до населення прикордоння» [17, 312-313].

Й. Рот як репортер показує позитивне враження про советську армію, яку, нібито, навіть польське незаможне місцеве населення вітало з ентузіазмом: «Селяни з околиць провели збори, на яких було проголошено, що вони, нібито, погоджуються з

советською системою, що, ймовірно, слід сприймати як наслідок російської пропаганди. Советські комісари роздали листівки і брошури, а також розвісили плакати, в яких сказано, що жидам не перешкоджатимуть в торгівлі, і взагалі нічого не зміниться. Як платіжні засоби використовують советський рубль, при цьому високо цінується і німецька марка. Нічого не реквізується. Багато людей, які втекли, щоб не бути забраними в польську армію, повертаються додому, і це означає, що багато з них зголосяться до лав російської армії» [17, 314].

Це різко контрастує з оцінкою польського війська, яке Й. Рот неодноразово окреслює у своєму репортажі як «банди», критикує слабке командування, відсутність орієнтації, пияцтво вояків, хаос і втечу без бою [17; 303, 305, 307]. Поразки поляків на півночі, незважаючи на значну чисельну перевагу над большевиками, журналіст трактує як симптом слабкості держави: «Те, що поляки мусіли відступати перед цією маленькою армією, незважаючи на допомогу союзників – французька артилерія з офіцерами і гарматною обслугою воює разом з ними, – доводить внутрішню слабкість Польської держави» [17, 310].

В іншому місці, знімаючи із советської сторони відповідальність за створення на тилах армії банд грабіжників, автор коментує це словами, що «з огляду на обстановку в Польщі, це само собою зрозуміло» [17, 319]. «Більшовицькі, польські, литовські банди – тут усе змішалось. Переважно розрізнені військові частини, але часто також дезертери, які об'єднуються, незважаючи на приналежність до якоїсь армії, з ме-

тою пограбування» [17, 311], «перші розбиті банди польської армії, витіснені росіянами, збиваються в групи зовсім близько до східнопруського кордону» [17, 302]. Тож, навіть якщо Й. Рот подає тут лишень факти із властивою йому журналістською ретельністю, зневажливе і недовірливе ставлення до відродженої Польської держави в той час не підлягає сумніву, застерігає М. Кланьска [9, 484].

Певним ключем до такої позиції автора може бути згадка про надзвичайно жорстокий єврейський погром у Сувалках, вчинений польськими загонами, які відступали, а також про події у Городні, де «поляки вбили шістдесят жидівських сімей» [17, 320]. Тож М. Кланьска вважає, що після сумновідомого львівського погрому 21-22 листопада 1918 р., особливо чутливий до проявів антисемітизму Й. Рот, мабуть, був переконаний, що гуманітарні, так і суспільні норми примушували його морально стати на советський бік [9, 484].

Звідси й пояснення чому у своїх репортажах Й. Рот симпатизує Красній армії, а на підставі цього М. Кланьска стверджує, що цей факт зумовлювався соціалізмом Й. Рота [9, 483], оскільки журналістські праці того періоду, а також опубліковані в 1923 – 1924 роках ранні романи письменника зосереджувалися на соціальних проблемах. Це також дало підставу іншій дослідниці, І. Зюльтемайер охарактеризувати їх як «соціалістичні»: «Політична позиція Й. Рота в цей час може вважатися близькою до лівого крила Соціалістичної партії Австрії» [22, 10], визначення, яке здебільшого було прийняте іншими критиками, хоча й не було незаперечним.

Вже через два роки після опублікування монографії І. Зюльтемайєр німецький дослідник У. Швайкерт стверджував, що молодий Й. Рот не був «політичним письменником», і упродовж усього періоду 1919 – 1924 років він був схильний до «буржуазної суб'єктивістської форми фейлетону», і певний «латентний консерватизм» проявився навіть у його ранній публіцистиці [19, 54]. Цю тезу підтримав англійський вчений А. Бенс, відзначивши, що Й. Рот «підтримував стійкий потік звичайних статей у стилі фейлетону для [...] буржуазних газет впродовж усіх своїх “активних” років» [1, 36]. Хоча У. Швайкерт визнає, що автор певною мірою симпатизував соціалістичному рухові, він спростовує центральну тезу І. Зюльтемайєр, стверджуючи, що «від 1919 р. по 1924 р. червоний Йозеф був [...] принаймні близьким до соціалістичного руху. [...] Звичайно ж, він не був політичним публіцистом» [19, 53-54].

Німецька дослідниця К. Оксе зазначила, що Й. Рот опублікував низку цілком консервативних статей під час цього нібито соціалістичного періоду [13, 46], наприклад, у 1920 – 1922 роках Й. Рот працював у консервативній “Berliner Börsen-Courier”, а коли він звільнився, то пояснив у своєму листі до колеги, що це було принципове питання: «Я справді не можу більше зважати на буржуазну публіку і залишатися їх недільним оповідачем, якщо я не хочу щодня заперечувати свій соціалізм» [16, 40]. Це твердження І. Зюльтемайєр цитує як свідчення прихильності письменника до соціалізму [21, 65], але в тому ж листі Й. Рот визнає, що він, мабуть, залишився б у “Berliner

Börsen-Courier”, якщо б він не вважав свої гонорари недостатніми для його таланту [16, 40].

Незважаючи на відсутність переконливих доказів соціалістичних переконань Й. Рота та існування численних ознак протилежного, більшість учених з 1970-х років прийняли інтерпретацію І. Зюльтемайєр щодо ранніх робіт як «соціалістичних», хоча частіше вони зазначали те, що соціалізм Й. Рота був менш ідеологічним, ніж емоційним: «Це більше питання співчуття до незахищених та експлуатованих» [15, 11]. Крім того, німецький германіст Г. Шайбле вважає, що політична атмосфера 1960-х – 1970-х років була причиною того, що «соціалізм» Й. Рота не ставився під сумнів, «хоча про це свідчили не більше, ніж випадкові нечіткі висловлювання автора і підпис Червоний Йозеф під деякими статтями» [18, 308].

Біограф письменника В. Мюллер-Функ також вважає, що його дописи політичного характеру показують Й. Рота як критичного і безкомпромісного республіканця помірковано лівого походження, а його республіканізм також включає в себе вимушений антинаціоналізм, що особливо помітно в репортажах про російсько-польську війну [11, 88]. Дотепер невідомо, чи був Й. Рот членом якої-небудь політичної партії, адже з 1922 року він писав для центрального друкованого органу Соціал-демократичної партії Німеччини “Vorwärts”, а також для сатиричного журналу “Lachen links” [20, 237].

Натомість свої основні репортажі Й. Рот у Берліні писав для авторитетної газети “Berliner Börsen-Courier”, згодом – для “Neue Berliner Zeitung”

та "Frankfurter Zeitung". Так "Neue Berliner Zeitung-12-Uhr-Blatt" була молодшою газетою, ніж "Berliner Börsen-Courier", і мала менше читачів. Якщо "Berliner Börsen-Courier" мав у 1923 р. тираж у межах 50-60 тисяч примірників, то "Neue Berliner Zeitung" – від 25 тисяч до 40 тисяч примірників щодня, і видавець журналістських праць Й. Рота К. Вестерманн називає її «повоєнним лівим утворенням, яке все більше розвивалося в успішну республікансько-демократичну бульварну газету» [23, 31]. Тому Й. Роту було, ймовірно, легше знайти роботу спочатку в меншій газеті, і лише через чотири тижні після його прибуття в Берлін 30 червня 1920 р. з'явилася його перша публікація, а до кінця жовтня 1926 р. було надруковано ще 239 статей Й. Рота в "Neue Berliner Zeitung" [23, 32].

Тож, виснуємо, що, ймовірно, на позитивний образ советської Росії в очах Й. Рота як молодого журналіста вплинула задекларована (але не ніколи реалізована) цією державою відсутність антисемітизму чи, навіть, боротьба з ним. Лише після журналістської подорожі Й. Рота до Советського союзу у 1926 році його погляди на післяреволюційну Росію суттєво змінилися.

У своїх репортажах *Polnisch-russischer Krieg* майбутній клясик австрійської літератури ХХ ст. не подає цілісної оцінки польсько-російської війни, його журналістська перспектива, обмежена територіально до прикордонної зони між тогочасною Східною Пруссією і Польщею, і її визначають такі назви місцевостей як Луцьк, Городня чи Сувалки. Важливим є інше: ці репортажі показують уміння Й. Рота *sposteringami*, а також

його здатність до *політичного аналізу* – дві навички, які 24-річний журналіст майстерно поєднує у своїх публікаціях. У своїх репортажах Й. Рот спочатку представляє ситуацію, наступним кроком він намагається пояснити свої спостереження, а тому його репортажі не вичерпуються виключно описом, а містять роздуми й аналіз, оскільки він оцінює ситуацію і підкріплює свій висновок ґрунтовними аргументами.

Bibliography and Notes

1. Bance Alan, *In my End is My Beginning: Joseph Roth's „Die Rebellion“ and „Die Legende vom heiligen Trinker“*, [in:] *Studies in Modern Austrian Literature: Eight papers / Ed. by B. Murdoch and M. Ward, Glasgow: Scottish Papers in Germanic Studies 1981, pp. 33-44.*

2. Bartoszevska Irena, *Józef Roth i Polacy*, [w:] *Polonia i przyjaciele Polski w Austrii / Red. W.S. Kucharski, Lublin: Wydawnictwo Multico 1995, s. 185-192.*

3. Bartoszevska Irena, Kuczyński Krzysztof, *Materiały do recepcji Josepha Rotha w Polsce (1919 – 1999)*, [w:] *Acta Universitatis Lodziensis. Folia Germanica 2002, nr 3, s. 129-136.*

4. Bronsen David, *Joseph Roth. Eine Biographie*, Köln: Kiepenheuer & Witsch 1974, 713 S.

5. Chiao Hui-Fang, *„Eine junge, unglückliche und zukünftige Stadt“. Das Berlin der zwanziger Jahre in Joseph Roths Werk*, Berlin: Köster 1994, 179 S.

6. Friedrich Thomas, *Die Berliner Zeitungslandschaft am Ende der Weimarer Republik*, [in:] *Berlin 1932: Das letzte Jahr der ersten deutschen Republik. Politik, Symbole, Medien / Hrsg. D. Kerbs und H. Stahr, Berlin: Ed. Hentrich, 1992, S. 56-67.*

7. Havryliv Tymofiy, *Identitäten in der österreichischen Literatur des XX. Jahrhunderts*, Lwiw: VNTL-Klasyka 2008, 408 S.

8. Kaszyński Stefan H., *Roths Rapporte aus dem polnisch-bolschewistischen Krieg*

im Kontext seiner Journalistik, [in:] *Joseph Roth – Sieg über die Zeit. Londoner Symposium* / Hrsg. A. Stillmark, H.-D. Heinz, Stuttgart: Akademischer Verlag 1996, S. 62-78.

9. Kłańska Maria, *Austria i Polska w życiu i twórczości Józefa Rosta*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego” 1997, MCXCV, „Prace Historyczne”, zeszyt nr 121, s. 475-499.

10. Lipiński Krzysztof, *Joseph Roth jako autor „polski” (przekłady i odbiór w Polsce)*, [w:] *Samotny wizjoner. Joseph Roth we wspomnieniach przyjaciół, esejach krytycznych i artykułach prasowych*, Kraków–Budapest: Wydawnictwo Austeria 2013, s. 427-442.

11. Müller-Funk Wolfgang, *Joseph Roth*, München: Beck 1989, 132 S.

12. Nürnberger Helmut, *Joseph Roth: in Selbstzeugnissen und Bilddokumenten*, Reinbek bei Hamburg: Rowohlt 2010, 160 S.

13. Ochse Katharina, *Joseph Roths Auseinandersetzung mit dem Antisemitismus*, Würzburg: Königshausen & Neumann 1999, 254 S.

14. Plank Ilse, *Joseph Roth als Feuilletonist. Eine Untersuchung von Themen, Stil und Aufbau seines Feuilletons*, Erlangen 1976.

15. Rosenfeld Sidney, *Understanding Joseph Roth*, Columbia: Columbia University of South Carolina Press 2001, 128 pp.

16. Roth Joseph, *Briefe 1911 – 1939* / Hrsg. und eingeleitet von Hermann Kesten, Köln-Berlin: Kiepenheuer & Witsch 1970, 642 S.

17. Roth Joseph, *Polnisch-russischer Krieg*, [in:] *Joseph Roth Werke. Erster Band: Das journalistische Werk 1915 – 1923* / Hrsg. von Klaus Westermann, Köln: Kiepenheuer & Witsch 2009, S. 300-322.

18. Scheible Hartmut, *Joseph Roths Reise durch Geschichte und Revolution. Das Europa der Nachkriegszeit: Deutschland, Frankreich, Sowjetunion*, [in:] *Joseph Roth. Interpretation Rezeption Kritik* / Hrsg. Michael Kessler, Fritz Hackert, Tübingen: Stauffenburg 1990, S. 307-334.

19. Schweikert Uwe, „Der rote Joseph“ *Politik und Feuilleton beim frühen Joseph*

Roth (1919 – 1926), [in:] *Text+Kritik Sonderband Joseph Roth* / Hrsg. v. Heinz Ludwig Arnold, München 1974, S. 40-55.

20. Sternburg Wilhelm, *Joseph Roth. Eine Biographie*, Köln: Kiepenheuer & Witsch 2009, 560 S.

21. Sültemeyer Ingeborg, *Das Frühwerk Joseph Roths, 1915 – 1926. Studien und Texte*, Wien–Freiburg–Basel: Herder Verlag, 1976, 237 S.

22. Sültemeyer Ingeborg, *Joseph Roth: Der Neue Tag: Unbekannte politische Arbeiten 1919 bis 1927*. Wien, Berlin, Moskau, Köln–Berlin: Kiepenheuer & Witsch 1970, 280 S.

23. Westermann Klaus, *Joseph Roth, Journalist. Eine Karriere 1915 – 1939*, Bonn: Bouvier 1987, 307 S.

24. Westermann Klaus, *Nachwort*, [in:] *Joseph Roth Werke. Erster Band: Das journalistische Werk 1915 – 1923* / Hrsg. von K. Westermann, Köln: Kiepenheuer & Witsch 2009, S. 1109-1116.

25. Westermann Klaus, *Nachwort*, [in:] *Joseph Roth Werke. Erster Band: Das journalistische Werk 1915 – 1923* / Hrsg. von K. Westermann, Köln: Kiepenheuer & Witsch 2009, S. 1023-1028.

26. Wirtz Irmgard, *Joseph Roths Fiktionen des Faktischen: das Feuilleton der zwanziger Jahre und „Die Geschichte von der 1002. Nacht“ im historischen Kontext*, Berlin: Erich Schmidt Verlag GmbH & Co. 1997, 312 S.

27. Монолатій Іван, *Інші свої. Політична участь етнічних акторів пізно-габсбурзьких Галичини і Буковини*, Івано-Франківськ: Лілея-НВ 2012, 432 с.

28. Монолатій Тетяна, *Поетика повсякденності. Проза Йозефа Рота як інтертекст*, Івано-Франківськ: Лілея-НВ 2015, 240 с.

29. Сінченко Олексій, *Проза Йозефа Рота в інтертекстуальному контексті*, [y:] *Spheres of Culture* / Ed. by I. Nabytovych, Volume XIII, Lublin 2016, pp. 638-641.

30. *Факт як експеримент. Механізми фікціоналізації дійсності у творах Йозефа Рота* / Упорядник Т. Гаврилів, Львів: ВНТЛ-Класика 2007, 277 с.